

ԱՆԱՆԻԱ ՀԻՐԱԿԱՑԻ

ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԹՈՒԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՉԱՓԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՏՈՄԱՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՏԻԵՉԵՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՅԼԲ

ԱՆԱՆԻԱ ՇԻՐԱԿԱՑԻՆ ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾԵՐԸ

Անանիա Շիրակացին է դարի նշանաւոր գիտնական է՝ մատենագիր եւ Հայաստանում բնական կամ ճշգրիտ գիտութիւնների հիմնադիրը. ապրել է շուրջ 610-690 թթ., կոչուել է նաեւ Շիրակուանցի, Շիրակուհի, Անեցի, ծնուել է Շիրակ գաւառի Շիրակվան (Շիրակաւան՝ Երագգաւորս) կամ Անանիա (Անանք) գիւղաքաղաքում (ըստ երրորդ տեսակէտի՝ Անիում): Նրա կեանքի առաջին շրջանին վերաբերող տեղեկութիւնները պահպանուել են իր ինքնակենսագրական՝ Վասն որպիսութեան կենաց իւրոց գործի մէջ: Նախնական կրթութիւն ստանալուց յետոյ Շիրակացին ութ տարի Տրապիզոնում աշակերտել է Հայերէնագէտ յոյն իմաստասէր Տիւքիկոսին, նրանից սովորել համարողութեան արուեստ (մաթեմատիկա), աստղագիտութիւն, տոմարագիտութիւն եւ յարակից այլ գիտութիւններ, ապա վերադարձել է Հայաստան եւ հիմնել իր դպրոցը, որտեղ ուսուցանել եւ զարգացրել է նոյն գիտութիւնները: Հայկական գիտական գրականութեան ամենակարկառուն գործիչներից է եւ, որպէս համարող (մաթեմատիկոս), աստղագէտ ու տոմարագէտ, մեծ հռչակ է ունեցել թէ՛ իր կեանքի օրօք եւ թէ՛ հետագայ դարերում: Անաստաս կաթողիկոսը 665 թ. նրան յանձնարարել է հայկական տոմարի բարեկարգման, այսինքն՝ շարժական տոմարը անշարժի վերածելու խնդիրը, որ կաթողիկոսի մահուան (667 թ.) պատճառով մնացել է չիրագործուած: Շիրակացու գրական ժառանգութեան մէջ նշանաւոր են Խոստումն աշակերտացն կամ Հրաման աշակերտացն խորագրով միաւորները, որոնք Յաղագս դար եւ կոմատ թուոց եւ Յաղագս վեցիագարեկի կոչուածների հետ միասին կազմում են հեղինակի թուաբանութեան դասագիրքը, որ իր ընդգրկմամբ եւ ամբողջականութեամբ այս տեսակի համաշխարհային գրականութեան մէջ հնագոյնն է: Նրա մասը կամ շարունակութիւնն է համարուում Յաղագս հարցման եւ լուծմանը, որ թուաբանական խնդիրների ժողովածու է եւ բաղկացած է 24 յօդուածից: Յաղագս կշոոց եւ չափուցը եւ Յաղագս ընթացից արեգական եւ համարոյ չափուցը (երկբայելի) չափագիտական արժէքաւոր սկզբնաղբերներ են:

Շիրակացուց մեզ հասած տոմարագիտական ժառանգութեան թանկագին յուշարձաններն են՝ Յաղագս Իննետասներեկի Լուսնի երկը, Լուսնացոյց աղիւսակը ՇԼԲ. բոլորակը եւ Ի Յայտնութիւն, Ի Զատիկ ճառերը:

Առ խոստացեալսն, Յաղագս կենդանատեսակաց, Վասն ընթացից արեգական ըստ կենդանատեսակացն եւ եօթն գօտեացն գործերը կազմում են Շիրակացու տիեզերագիտական աշխատութիւնների շարքը եւ, որպէս այդպիսիք, հայ մատենագրութեան թանկագին յուշարձաններ են:

Անանիա Շիրակացուն է վերագրուել նաեւ պատմագրական մի աշխատութիւն, որը բանասիրութեան մէջ երկար ժամանակ յայտնի է եղել որպէս է դարի Անանուն ժամանակագրութիւն, եւ որի աղբիւրները եղել են Մովսէս Խորենացու, Անդրէաս Բիւզանդացու, Եւսեբիոս Կեսարացու, Եպիփանի եւ այլոց գործերը: Որոշ բանասէրներ (Բ. Սարգիսեան, Ս. Մալխասեանց, Ա. Աբրահամեան) անուղղակի փաստերով սրա հեղինակ համարել են Շիրակացուն: Յ. Անասեանը¹ մատնանշել է Շիրակացու Զատիկ ցառի մէջ գտնուող ուղ-

1 Տե՛ս Բուզանդարանի ուսերէն թարգմանութիւնը, Երեւան, 1954, էջ 8-9:

ղակի փաստ եւ միջնադարեան մատենագիտական մի ցանկի տեղեկութիւն¹, ըստ որոնց՝ Անանուն ժամանակագրութիւնը Շիրակացու հեղինակութիւնն է, եւ հեղինակն այն կոչել է ժամանակական կանոն: Հ. Բարթիկեանը այն համարում է Փիլոն Տիրակացու թարգմանութիւն-քաղաքութիւն², եւ այս հատորում ժամանակագրութեան բնագիրը գետեղուած է Փիլոն Տիրակացու անունով:

Ոմանք (Բ. Պատկանեան, Յ. Մարկուարտ, Ս. Մալխասեանց, Ա. Աբրահամեան), բաւարար հիմքեր չունենալով, Շիրակացուն են վերագրել նաեւ Մովսէս Խորենացու անունով յայտնի Աշխարհացոյցը:

Ձեռագրերում Շիրակացու անունով պահպանուած մանր երկերի շարքում կան նաեւ կրօնական մի շարք ճառեր եւ որոշ շարականներ, որոնց հարազատութիւնը վիճելի է:

Շիրակացու անունով յիշատակուած է նաեւ Քճնիկոն անունով մի երկ (Ասողիկ, 1885, էջ 99), որ, ըստ ոմանց, պէտք է լինի յիշեալ ժամանակագրութիւնը (Բ. Սարգիսեան), ըստ այլ կարծիքի՝ հէնց ՅԼԲ. աղիւսակն է (Ա. Աբրահամեան), իսկ ըստ Ա. Մաթեւոսեանի՝ Քճնիկոն անունը տրուել է Շիրակացու գիտական-գրական ամբողջ ժառանգութեան համակարգուած ժողովածոյին, որ կազմուել է հեղինակի իսկ ձեռքով եւ եղել է նրա դպրոցում գործածուած դասագրքերի միատեղում-հանրագիտարանը, որ հետագայ դարերում մտել է ժողովածուների մէջ եւ ենթարկուել նրանց յատուկ ընդհանուր վիճակին՝ համառօտման, կրճատման, անջատման եւ յաւելումների եւ փոփոխումների³:

Այս տեսակէտն ընդհանուր առմամբ ճիշտ է, ուստի եւ ապագայում լինելու են Շիրակացու մատենագրական ժառանգութեանը վերաբերող ճշգրտումներ, բացառելի չէ նաեւ գիւտերի հնարաւորութիւնը: Իսկ մինչ այդ, այստեղ հրատարակուած են միջնադարի մեծ գիտնականի բոլոր այն գործերը, որոնք, ըստ ձեռագրական-մատենագրական վաւերական հաղորդումների կամ ըստ հետազօտողների ընդունուած կարծիքների, Անանիա Շիրակացու գրչի արգասիքն են:

Գէորգ Տէր-Վարդանեան

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

1. **Անանիա Շիրակացի**, *Տիեզերագիտութիւն եւ տոմար*, աշխատութեամբ Ա. Աբրահամեանի, Երեւան, 1940
2. **Աշոտ Աբրահամեան**, *Անանիա Շիրակացու մատենագրութիւնը*, Երեւան, 1944
3. **Յակոբ Անասեան**, *Հայկական մատենագրութիւն*, հտ. Ա, Երեւան, 1959, էջ 731-774
4. **Անանիա Շիրակացու Լուսնի պարբերաշրջանները**, աշխատութեամբ Ա. Աբրահամեանի, Երեւան, 1962
5. **Արտաշէս Մաթեւոսեան**, *Անանիա Շիրակացու «Քճնիկոնը»*, «Լրաբեր», 1974, թիւ 7, էջ 66-78. թիւ 8, էջ 71-81. թիւ 9, էջ 78-86
6. **Արտաշէս Մաթեւոսեան**, *Անանիա Շիրակացու «Քճնիկոնի» երկրաչափութեան բաժինը*, ՊԲՀ, 1979, թիւ 2, էջ 163-178

1 Տե՛ս ՄՄ ձեռ. թիւ 2271, քերթ 213բ:

2 Տե՛ս **Հ. Բարթիկեան**, *Անանիա Շիրակացու վերագրուող «ժամանակագրութեան» եւ նրա բանաբանի հարցի շուրջ*, ԲՄ, թիւ 8, Երեւան, 1967, էջ 57-77:

3 Տե՛ս «Լրաբեր հասարակական գիտութիւններ», Երեւան, 1974, թիւ 6:

7. **Արտաշէս Մաթեոսեան**, *Նորից Անանիա Շիրակացու «Քննիկոնի» մասին*, ՊԲՀ, 1981, թիւ 2, էջ 224-239
8. **Բենիկ Թումանեան**, *Հայ աստղագիտութեան պատմութիւնից*, Երեւան, 1985
9. **Դաւիթ Քահանայ**, *Մատեան գիտութեան եւ հաւատոյ*. հայերէն թղթայ հնագոյն ձեռագիր, 981 թ., նմանատպութիւն, վերծանութիւն ուսումնասիրութիւն, ծանօթագրութիւններ Արտաշէս Մաթեոսեանի, Երեւան, 1997
10. **Գրիգոր Բրուտեան**, *Անանիա Շիրակացու «Խառնախորանը»*, Էջմիածին, 1998
11. **R. W. Thomson**, *A bibliography of Classical Armenian Literature to 1500 AD*, Brepolis-Turnhout, 1995, pp. 97-100

ՏԱՌԱՆԻՇԵՐ ԲԱՂԴԱՏՈՒԱԾ ԶԵՌԱԳՐԵՐԻ ԵՒ ՀԱՄԱՌՕՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ (Վասն որպիսութեան կենաց իւրոց)

Համառօտ խմբագրութիւնը կազմել է Ա. Աբրահամեանը (Մատենագրութիւն, էջ 206-209), հետեւեալ ձեռագրերից՝

A - ՄՄ ձեռ. թիւ 699, ժամանակ՝ ԺԶ դ.

T - Վիեննայի Միխայիլեան մատենադարան, ձեռ. թիւ 30 (տե՛ս Յ. Տաշեան, Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց մատենադարանին Միխայիլեանց ի Վիեննա, Վիեննա, 1895, էջ 174-176)

Ընդարձակ խմբագրութիւնը վերահրատարակուած է՝ Ք. Պատկանեան, Անանիայի Շիրակունոյ Մնացորդի բանից, Ս. Պետրբուրգ, 1877, էջ 1-4. հմմտ. Ղ. Ալիշան, Հայապատում, Վենետիկ-Ս. Ղազար, 1901, էջ 232-233:

ԹՈՒԱԲԱՆԱԿԱՆ

Անանիա Շիրակացու Յաղագս համարողութեան (ՄՄ ձեռ. թիւ 1770, 4066), Յաղագս դար եւ կոնատ թուոց (ՄՄ ձեռ. թիւ 4066), Յաղագս Վեցհազարեկի (ՄՄ ձեռ. թիւ 4066), Խրատնանակամ (A - ՄՄ ձեռ. թիւ 699, B - ՄՄ ձեռ. թիւ 3461, X - ՄՄ ձեռ. թիւ 3457) աշխատութիւնները վերահրատարակուած են ըստ Ա. Աբրահամեանի կազմած բնագրերի (Մատենագրութիւն, էջ 210-226, 236, 233-235): Յաղագս հարցման եւ լուծման երկը վերահրատարակուած է ըստ Գ. Տէր-Մկրտչեանի (տե՛ս Գ. Տէր-Մկրտչեան, Հայագիտական ուսումնասիրութիւններ, էջ 265-277) կազմած գիտական բնագրի (Ա - ՄՄ ձեռ. թիւ 699, Բ - ՄՄ ձեռ. թիւ 3078):

ԶԱՓԱԳԻՏԱԿԱՆ

Անանիա Շիրակացու Յաղագս կշոյ, կշոց եւ կշոորդաց, Յաղագս չափոյ, չափուց եւ պատարաց (A - ՄՄ ձեռ. թիւ 699, B - ՄՄ ձեռ. թիւ 2180, C - Յ. Աւգերեան, Բացատրութիւն չափուց եւ կշոց նախնեաց, էջ 21-32), Աստղաբաշխական երկրաչափութիւն (ՄՄ ձեռ. թիւ 582), Վասն գիտութեան մղոնաչափաց (ՄՄ ձեռ. թիւ 2679) աշխատութիւնները վերահրատարակուած են ըստ Ա. Աբրահամեանի կազմած բնագրերի (Մատենագրութիւն, էջ 251-256, 355-356): Յաղագս ընթացից արեգական երկը վերահրատարակուած է Ք. Պատկանեանի կազմած բնագրից (Անանիայի Շիրակունոյ Մնացորդի բանից, էջ 32-34):

ՏՈՄԱՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

Անանիա Շիրակացու ՇԼԲ. բոլորակ, Ի Ֆայտնութիւն Տեանն, Ի Զատիկն Տեանն (ՄՄ ձեռ. թիւ 2679), [Որչափութիւնն Շեհ.ի] (ՄՄ ձեռ. թիւ 1973) *եւ* Տոմարական պատատիկ (ՄՄ ձեռ. թիւ 2679) *աշխատութիւնները վերահրատարակուած են ըստ Ա. Աբրահամեանի կազմած բնագրերի* (Մատենագրութիւն, էջ 251-256, 310-313, 355-356): Սակս խորանացս (ՄՄ ձեռ. թիւ 2679) *երկը հրատարակուել է Գրիգոր Բրուտեանի կողմից (տե՛ս Անանիա Շիրակացու «Խառնախորանը», էջ 8-10) Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց մատենադարանի թիւ 1946 ձեռագրի հիման վրայ*: [Անանիայի Շիրակունոյ համարողի խորանք ընթացից լուսնոյ (ՄՄ ձեռ. թիւ 1973), [Գարնանային լիալուսնի աղիւսակներ], Ձեւք լուսնի, որ կոչի առանձնականութիւնք, [Ըստ կենդանակերպերի լուսնի շարժման աղիւսակ], [Լուսնի ուղեծրային շրջան] *երկերը վերահրատարակուած են ըստ Ա. Աբրահամեանի կողմից Մատենադարանի թիւ 1973 ձեռագրի հիման վրայ կազմած բնագրերի (տե՛ս Անանիա Շիրակացու Լուսնի պարբերաշրջանները, էջ 54-74, 86-94, 96-98, 100, 104)*:

ՏԻԵԶԵՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

[Տիեզերագիտութիւն]

Համառօտ խմբագրութիւնը (Յաղագս երկնի) *վերահրատարակուած է Ք. Պատկանեանի կողմից վենետիկեան ձեռագրերի հիման վրայ կազմած բնագրերը* (Անանիայի Շիրակունոյ Մնացորդք բանից, էջ 32-64):

Ընդարձակ խմբագրութիւնը (Առ խոստացեալսն) *կազմել է Ա. Աբրահամեանը (տե՛ս Անանիա Շիրակացի, Տիեզերագիտութիւն եւ տոմար, էջ 1-60) Մաշտոցեան Մատենադարանի ձեռագրերի հիման վրայ* (Ա - ՄՄ ձեռ. թիւ 2180, Բ - ՄՄ ձեռ. թիւ 2762, Գ - ՄՄ ձեռ. թիւ 1979, Դ - ՄՄ ձեռ. թիւ 1973, Պ - Ք. Պատկանեանի հրատարակած համառօտ խմբագրութիւնը):

Անանիա Շիրակացու Յաղագս կենդանատեսակաց (*d* - ՄՄ ձեռ. թիւ 1973, *R* - ՄՄ ձեռ. թիւ 1267, *P* - Ք. Պատկանեանի հրատարակած բնագրերը), Վասն ընթացից արեգական՝ ըստ կենդանատեսակացն (ՄՄ ձեռ. թիւ 2679), Յաղագս շաղկապութեան արեգական եւ լուսնի (ՄՄ ձեռ. թիւ 2180, 2679), Յաղագս ցանման լուսոյն գոր ոմանք կաթին ծիր ասացին (ՄՄ ձեռ. թիւ 573) *երկերը վերահրատարակուած են համաձայն Ա. Աբրահամեանի կազմած բնագրերի* (Մատենագրութիւն, էջ 139, 315-317, 318-335):

Յաղագս շրջագայութեան երկնից (Ա - ՄՄ ձեռ. թիւ 3082, Բ - ՄՄ ձեռ. թիւ 1267, Գ - ՄՄ ձեռ. թիւ 1973) *երկը հրատարակուած է ըստ Գ. Տէր-Մկրտչեանի կազմած բնագրի (տե՛ս Գ. Տէր-Մկրտչեան, Հայագիտական ուսումնասիրութիւններ), որին Գ տառանիշով աւելացուած է Ա. Աբրահամեանի յաւելումները ըստ Մատենադարանի թիւ 1973 ձեռագրի (տե՛ս Մատենագրութիւն, էջ 318-322)*:

Յաղագս ականց պատուականաց *եւ* Թիւք որչափութեանն տանց հին եւ նոր կտակարանացն *երկերը վերահրատարակուած են համաձայն Ա. Աբրահամեանի (Մատենագրութիւն, էջ 257-258, 260-261) կազմած բնագրերի* (ՄՄ ձեռ. թիւ 699, 2180):

[ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ]

ԱՆԱՆԻԱՅԻ ՇԻՐԱԿՈՒՆԻՈՅ ԵՐԻՑՍ ԵՐԱՆԵԱԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՎԱՍՆ ՈՐՊԻՍՈՒԹԵԱՆ ԿԵՆԱՑ ԻՐՈՑ

1 Ես, Անանիա¹ Շիրակացի ի յԱնանիայ գեղջէ, որ բաւանդակեցի² զդպրութիւն մերոյ ազգիս Հայաստանեաց, եւ հմուտ եղեալ Աստուածաշունչ գրոց, աւր ըստ աւրէ լուսաւորէի զաչս մտաց իմոց ըստ բանի³ սաղմոսերգողին: 2 Եւ յամենայն լսէի զերանութիւն իմաստնոց եւ որք իմաստութեան են ի խնդիր, որպէս ի Սողոմոնէ է հրամայեալ. Ստացիր զիմաստութիւնն՝, եւ յաւել արգել զտգիտութիւնն՝ խաւար կոչելով զծնողն⁴. եւ՝ դու զգիտութիւն մերժեցեր, մերժեցից եւ ես զքեզ: 3 Եւ ես զարհուրելով ի յայսց սպառնալեաց⁵ եւ դարձեալ երանութեանն⁶ կամեցայ ժամանել, զնալ փափագեցի իմաստասիրութեանն⁷: 4 Յոյժ կարաւտեալ արուեստի համարողութեանն⁸ խորհեցայ, եթէ ոչինչ յարմարի առանց թուոց՝ մայր կարծելով ամենայն իմաստից: 5 Եւ վասն զի ոչ գտանէր յաշխարհիս Հայոց մարդ ոք, որ գիտէր իմաստասիրութիւնն, այլ եւ ոչ անգամ զիրք արուեստից ուրեք գտանէին: 6 Ապա եւ ի Յունացն զիմեցի յաշխարհ: 7 Եւ հասեալ իմ ի Թեոդոսուպաւլիս⁹ գտի անդ այր մի բանաւոր եւ հմուտ գրոց եկեղեցականաց, որ կոչէր Եղիազա-

րոս. նա պատմեաց ինձ եթէ գոյ այր համարող¹⁰ յաշխարհին Չորրորդ Հայոց, Քրիստոսատուր անուն նորա: 8 Եւ իբրեւ չոգայ¹¹, գտի զոր ասաց ինձ: 9 Եւ արարեալ իմ առ նմա աւուրս Զ-ամսեայ¹², զիտացի, զի ոչ ունէր զբաւանդակութիւնն¹³ արուեստին: 10 Այնուհետեւ աճապարեցի երթալ ի Կոստանդինուպալիս, եւ պատահեաց ինձ ի ծանաւթից իմոց, որք անտի էին ուղեւորեալք, ասեն ցիս. «Զմէ՞¹⁴ այսքանեացս յանձն առեր ճանապարհի երկայնութեան. ո՞չ ապաքէն Տիւբիկոս վարդապետ Բիւզանդացոյ հուպ է առ մեզ ի ծովեզր Պոնտոսի, ի քաղաքն որ կոչի Տրապիզոնտ, այր լի իմաստութեամբ եւ զիտակ հայերէն զպրութեան եւ լեզուի եւ երեւելի թագաւորաց»: 11 Եւ հարցեալ իմ զնոսս եթէ՞ «Ուստի՞ զիտէք դուք զայս»: 12 Եւ նոքա ասեն. «Բազում ընդ այն ճանապարհ հորդեալ տեսանէաք զյոլովս եկեալ առ նա ի կողմանց կողմանց վասն հզաւր զիտութեան նորա. այլ եւ այժմ իսկ նաւակից մեզ եղեւ Փիլաքր սարկաւազ հայրապետին Կոստանդինուպալիս, որ բազում մանկունս ածէր առ նա յաշակերտութիւն: 13 Եւ եկեալ մեր ի Սինաւապ, պատահեալ ընկերաց մերոց, զատուցեալ ի նմանէ ճանապարհորդեցաք ի ցամաք. զոր թէ երազ երազ¹⁵ երթիցես, գտցես անդ

1 TA Անանիայ
2 TA նիշտ ձեւով՝ բաւանդակեցի
3 T բանից
* Առաջ. Գ. 5, 7
4 TA զծնաւդն
5 T սպառնալեացս
6 T երանութեան
7 T իմաստասիրութեան
8 T համարողութեան
9 A Թեոդոսուպալիս

10 A համարող
11 AT չոգա
12 AT Զամսեայ
13 T զբաւանդակութիւն
14 AT զմեզ փիս զմէ՞
15 T մի երազ-ը չի՞

զՓրկաբք»։ 14 Զայս լուեալ, խնդալից սրտիւ փառաւորեցի զնախախնամաւորն Աստուած, որ առ ձեռնպատրաստ¹ ունի զփափազ ծառայից իւրոց, որպէս եւ ասեն իսկ, եթէ՛ Հայեցեցե՛ք եւ գտջի՛ք²։ 15 Եւ երթեալ իմ՝ գտի զնա ի վկայարանի սրբոյն Եւզենիայ. Եւ պատմեցի զերթն իմ առ նա։ 16 Եւ ընկալաւ զիս ուրախութեամբ եւ ասէ². «Գոհանամ զԱստուծոյ, որ առաքեաց զքեզ ի խնդիր իմաստից՝ տանել³ քեզ զարուեստս զայս ի վիճակի սրբոյն Գրիգորի։ 17 Եւ առաւել ուրախ եմ, որ յինէն աշակերտի աշխարհն այն, զի ես ի մանկութեանն⁴ ժամանակի հարուստ ամս կացի ի բարիս յերկրին Հայոց եւ ցնծամ զերթալ զխտութեանս ի նա⁵, զի ի ժամանակս յայս սգիտութիւն էր ի նմա»։ 18 Եւ ետ ինձ Տէր շնորհս առաջի առն։ 19 Եւ սիրեաց զիս որպէս զորդի իւր եւ պարապեաց յիս յամենայն խորհրդոց իւրոց, մինչեւ նախանձեալ ընդ իս ամենայն⁶ աշակերտակցաց իմոց, որք ի դրանէն արքունի։ 20 Եւ արարեալ իմ առ նա ամս Ը՝ ուսայ լիով զարուեստ համարողութեան։ 21 Նաեւ դոյզն ինչ յայլոցն տեղեկացայ գիտութեանց եւ հմուտ եղէ զրոց բազմաց, որք եւ ոչ ի մերս են թարգմանեալ լեզուս. զի ամենայն կայր առ նմա՝ յայտնիք եւ զաղտնիք, արտաքինք, արուեստականք եւ պատմագիրք, բժշկականք, ժամանակագիրք. եւ զի՞ եւս մի մի անուանիցեմ, քանզի չիք ինչ գիրք, որ առ նմա ոչ գտանէր։ 22 Եւ թարգմանութեանց այսպիսի ունէր շնորհս ի պարգեւաց Հոգւոյն Սրբոյ, որ իբրեւ կամէր թարգմանել զգիրս յունարէն գրեալս, ոչ զեզերումն ինչ առնոյր

որպէս այլ թարգմանչացն, այլ ի հայերէն ընթեռնոյր լեզու իբրեւ զհայերէն գրեալս։ 23 Բայց կամիմ⁷ ո՛չ տգէտս զձեզ լինել ամենահմուտ առն լաւութեան⁸, այլ ի գիտութիւն ձեզ հասուցից պատմութեամբն՝ թէ՛ զիա՞րդ զմերս գիտէր լեզու եւ կամ յայնչափ վարժեցաւ յարուեստս⁹։ 24 Սա է յաշխարհէ Պոնտացւոց ի Տրապիզոնտ քաղաքէ, մանկութեանն ժամանակաւ զինուորեալ ի դուռն Յոհանու զաւրավարի Տիբերի կայսեր, որ ի Հայս, եւ ամս յոլովս արարեալ մինչեւ ի ժամանակս Մաւրկայ թագաւորին։ 25 Եւ ուսաւ զմեր լեզու եւ զգրութիւնն։ 26 Իսկ ի ժամանակի յարձակման զաւրացն Պարսից ի վերայ զաւրացն Յունաց, որ եղեւ մերձ յԱնտիոք, պատահեցաւ եւ սա վիրաւորեալ ի պատերազմին փախստեայ¹⁰ անկանի յԱնտիոք, եւ ամենայն ինչք իւր առան յաւարի։ 27 Եւ իբրեւ բազում աւուրս անցուցանէր ի հիւանդութեանն՝ ունենալով եւ զկսկիծ կորստեան ընչիցն, խնդրէր յԱստուծոյ եւ զբժշկութիւն վիրացն եւ ուխտէր՝ ասելով. «Թէ շնորհեսցես ինձ կեանս առողջս, ո՛չ գանձեցից գանձս անցաւորս, այլ զհետ ընթացայց գիտութեան գանձու, որպէս բան իմաստնոյն ասէ. Ընկալարո՛ւք զիրատ եւ մի՛ գարծաթ, եւ զգիտութիւն առաւել քան զոսկի ընտիրք»։ 28 Եւ պարգեւեալ Աստուծոյ զհայցուածսն։ 29 Գնաց ողջեցեալ ի սուրբ քաղաքն Երուսաղէմ։ 30 Եւ արարեալ անդ ամիս մի՝ փոխեցաւ յԱղեքսանդրիա։ 31 Եւ ամս երիս կայր անդ ի հրահանգի։ 32 Եւ ապա չոգաւ ի Հռոմ, եւ արարեալ անդ տարեւոր ժամանակս՝ գայ ի Կոստանդինուպալիս. եւ գտանէ անդ այր երեւելի, որ վարդապետէր իմաստասիրաց

1 TA որ ար ձեռն պատրոնի
 2 Գ.՝-Կ.՝ ԺԼ 9
 3 T ասէր
 4 T մանկութեան
 5 A նայ
 6 A չիք ամենայն

7 A կամաւ
 8 A լոութեանն փ/ս լաութեան
 9 T յարուեստ
 10 A փախստեա
 ք Ը.՝-Կ.՝ Ը 10

քաղաքին: 33 Եւ եկաց առ նմա¹ յուսման ժամս ոչ սակաւս եւ կատարեալ իմաստասիրութեամբ դարձաւ ի տեղի իւր: 34 Թէպէտ յոյժ աղաչեալ ի հայրապետէն եւ յիշխանաց քաղաքին, զի մի՛ գնացէ անտի, իսկ նա ոչ անսայր նոցա՝ յերկիր իւր գլխաւ ըստ գրեցելումն: 35 Եւ եկեալ ստացաւ վարս ճշմարտութեան: 36 Իսկ յետ սակաւ ամաց վախճանեցաւ վարդապետն: 37 Եւ ոչ զոր գտեալ համագունակ նմա յաշակերտաց ²նորին յաջորդել ի տեղի նորին՝ յղեն աղաչանս առ ցանկալին Տիւքիկոս՝ գալ եւ կալ ի տեղի նորա. միանգամայն եւ հրաման առեալ ի թագաւորէն: 38 Իսկ նա ոչ առնոյր յանձն՝ ասելով, թէ՛ «Ընդ երկնայնոցն ուխտեցի թագաւորին՝ չհեռանալ ի տեղուջէս յայսմանէ»: 39 Ապա այնուհետեւ գային առ նա անդուստ յուսումն: 40 Բայց ես այսպէս եղի ի մտի, թէ յառաջատեսութիւն Աստուծոյ սակս ի մեզ ծաւալման գիտութեան պատրաստեաց գայն:

41 Եւ արդ՛ ես, տրուպս Հայաստանեաց, ուսայ ի նմանէ զհզաւր արուեստս զայս, որ թագաւորաց է ցանկալի, եւ բերի յաշխարհս մեր՝ առանց ուրուք լինելոյ ձեռնտու, միայն ջանիւ իմոյ անձինս, աւգնականութեամբ աղաւթից սրբոյն Գրիգորի, թէպէտ եւ ոչ ոք եղեւ շնորհակալ եւ մեծարաւղ իմոյ աշխատութեան, քանզի եւ ոչ սիրաւղ իսկ է ազգ մեր ի-

մաստից եւ գիտութեանց, այլ ծոյլք են եւ ձանձրացողք³: 42 Զի իբրեւ եկի ես, բազումք ընթացան առ իս յուսումն. եւ սուղ ինչ խելամտեալ՝ թողին զիս եւ գնացին, ոչ մնացեալք կատարման արուեստին, բաւական համարեալ վարուց կենցաղոյս զորչափիկն առին. եւ փոքր ինչ յինէն⁴ մեկուսացեալք՝ սկսան ուսուցանել, զոր ոչն գիտէին, եւ քարոզել զանձինս վարդապետս⁵, որումն ոչ էին հասու: 43 Կեղծաւորք եւ սնափառք ցուցանեն ունել զկերպարանս գիտութեանն եւ կոչիլ ի մարդկանէ բաբբի հայցեն: 44 Այլ եւ ի վերայ իմ պարսաւանս ասէին տգիտութեան, որք յինքենէ էին յերկրեալք, որ թէ ունէի չարութիւն իբրեւ զնոսա, ոչ ումեք առ ի վարդապետութիւն բանայի զբերան որպէս արդարեւ ապերախտից: 45 Բայց քանզի զմտաւ ածեմ զտէրունական զձայն, որ ասէն. Իմ է վրէժիսնդուքիւն եւ ես հատուցից⁶: 46 Եւ դարձեալ, թէ՛ Ա՛րկ զոսկիդ իմ ի սեղանաւորս եւ ես եկեալ տոկոսեաւ փահանջիցեմ⁶: 47 Ապա ո՛չ արգելի յումեքէ, որք կամեցան ուսանել եւ ո՛չ այսուհետեւ արգելից: 48 Այլ եւ զայս անմահ թողում ձեզ, վարդապետք, որք յետ իմ գայցէք յաշխարհս ուսումնասիրացդ եւ փափագողացդ իմաստից եւ գիտութեանց: 49 Եւ Քրիստոսի ձրեաց⁶ շնորհողին փա՛ռք, պատիւ եւ իշխանութիւն, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

1 A Գմայ
2 A չիք Գորին ... տեղի

3 AT ձանձրացողք
4 T յինեն
5 AT վարդապետ
6 Հւսմ. ԺԻ՝ 19
7 Տէ՛ս Մարթ. ԻԵ 27, Գուգ. ԺԹ՝ 23:
8 A ջնջել եւ դարձրել է՝ ձրե

ԱՆԱՆԻԱՅԻ ՇԻՐԱԿՎԱՆՑՈՅ ԵՐԻՅՍ ԵՐԱՆԵԱԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ
ՎԱՍՆ ՈՐՊԻՍՈՒԹԵԱՆ ԿԵՆԱՅՆ

1 Ես Անանիա Շիրակվանցի, որ բովանդակեցի զդպրութիւն մերոյ ազգիս Հայաստանեաց եւ Հմուտ եղեալ աստուածաշունչ գրոց, եւ աւր ըստ աւրէ լուսաւորէի զաչս մտաց իմոց ըստ բանի սաղմոսերգողին: 2 Եւ յամենայնի լսէի զերանութիւն իմաստնոցն եւ որք իմաստութեան են 'ի խնդիր. որպէս 'ի Սողոմոնէ Հրամայեալ. թէ՛ ստացի՛ր զգիտութիւն եւ զիմաստութիւն: 3 Եւ յաւել արգել զտգիտութիւն, խաւար կոչելով զծնողն: 4 Դու զգիտութիւն մերժեցեր, մերժեցից եւ ես զքեզ: 5 Եւ ես զարհուրեալ յայս սպառնալեաց, եւ երանութեան կամէի ժամանել, փափաքեցայ իմաստութեան: 6 Եւ յոյժ կարաւտեալ արուեստիս Համարողական, խորհեցայ թէ՛ ոչինչ յարմարի բան իմաստասիրութեան առանց թուոյ. կարծելով զսա մայր ամենայն իմաստից: 7 Եւ 'ի Հայս ոչ գտի մարդ որ գիտակ էր իմաստասիրութեան եւ ոչ գիրք արուեստից գտի յաշխարհիս: 8 Ապա դիմեցի յաշխարհն Յունաց եւ Հասի 'ի Թէոդուպալիս, եւ գտի անդ այր մի բանաւոր, Հմուտ գրոց եկեղեցականաց, որ կոչէր Եղիազարոս անուն: 9 Նա պամեաց ինձ՝ թէ՛ գոյ այր մի Համարող յաշխարհին Չորրորդ Հայոց, Քրիստոսատուր անունն նորա: 10 Եւ չոգայ արարի իմ առ նա աւուրս Չամեսայ: 11 Եւ տեսի զի ոչ ունէր զբովանդակ արուեստն, այլ աստի եւ անտի ծայրաքաղ: 12 Եւ անտի գնացի 'ի Կոստանդնուպալիս: 13 Եւ պատահեցան ինձ 'ի ծանաւթից իմոց, որք անդ էին: 14 Եւ ասացին ինձ՝ է՞ր յանձն առեր այնքան ճանապարհ աշխատիլ: 15 Եւ Տիւքիկոս

վարդապետն Բիւզանդիոյ հուպ է առ մեզ 'ի ծովեզերն Պոնտոսի, որ կոչի Տրապիզոն: 16 Լի իմաստութեամբ եւ գիտակ Հայերէն դպրութեան եւ երեւելի թագաւորաց: 17 Եւ ասացի ես. ուստի՞ գիտէք դուք զայս: 18 Եւ նոքա ասեն՝ տեսաք բազում ճանապարհորդս եկեալ առ նա, վասն հզաւր գիտութեան նորա: 19 Այլ այժմ նաւակից եղեւ մեզ Փիլագր սարկաւազն Հայրապետին Կոստանդնուպալսոյ, եւ բազում մանկունս ամէր առ նա յաշակերտութիւն: 20 Զայս լուեալ փառաւորեցի զԱստուած, որ զփափաք ծառային իւրոյ լցոյց: 21 Որպէս եւ ասէ թէ՛ հայցեցե՛ք եւ գտչի՛ք: 22 Եւ երթեալ իմ գտի գնա 'ի վկայարան սրբոյն Եւզինեա: 23 Եւ պատմեցի զգնալն իմ առ նա: 24 Եւ նա ընկալաւ զիս ուրախութեամբ եւ ասէ. գոհանամ զԱստուծոյ որ առաքեաց զքեզ 'ի խնդիր իմաստից. առնել զարուեստս զայս 'ի վիճակ սրբոյն Գրիգորի, եւ առաւել ուրախ եմ, զի յինէն աշակերտի աշխարհն այն. զի ես 'ի մանկութեան իմում շատ կացի 'ի Հայս. եւ տգիտութիւն էր 'ի նմա: 25 Եւ վարդապետն Տիւքիկոս, որ գնացի առ նա, սիրեաց զիս որպէս զորդի իւր եւ պարապեաց յիս զամենայն խորհուրդս իւր: 26 Եւ ետ ինձ Տէր շնորհս, եւ ուսայ լիով զարուեստ Համարողութեան: 27 Մինչ զի նախանձեալ ընդ իս աշակերտակցացն որ 'ի դրանն արքունի: 28 Եւ կեցի առ նա ամս Ը., եւ ուսեալ Հմուտ եղէ գրոց բազմաց, որք չէին թարգմանեալ 'ի մեր լեզուս: 29 Զի կայր առ նա անչափ գրեանք, գաղտնիք եւ յայտնիք, (եկեղեցականք) եւ արտաքինք, արուեստականք եւ պատմագիրք, բժշկականք եւ ժամանակագիրք:

« Հմմտ. Աւուս. 5, 7:
1 'ի տպ. ծնունդն

բ 'Ղ. 4. Ժ. 9

30 Եւ թէ մի՛ մի՛ անուանիցեմ, քանզի չիք ինչ գիրք, որ առ նմա ոչ գտանէր: 31 Եւ թարգմանութեան այսպիսի ունէր շնորհս 'ի Հոգւոյն Սրբոյ: 32 Իբրեւ կամէր թարգմանել գլուխարէն գրեալսն 'ի Հայ, ոչ դեգերումն առնէր որպէս զայլ թարգմանիչսն. հայերէն ընթեռնոյր լեզու՝ իբրեւ զհայերէն գրեալսն: 33 Եւ պատմեաց թէ՛ որպէս եղէ հմուտ Հայ լեզուի եւ այս իմաստութեանս: 34 Ասաց թէ՛ ես 'ի Տրապիզոն քաղաքի մանկութեամբ կացեալ 'ի դուռն Յովհաննու զաւրավարին զինուորեալ 'ի Հայս եւ բազում ժամանակս կացեալ մինչեւ 'ի Մաւրիկ թագաւորն եւ ուսայ լեզու եւ դարուծիւն: 35 Իսկ 'ի յարձակման զաւրացն Պարսից 'ի վերայ Յունաց, վիրաւորեալ 'ի պատերազմի, փախստեայ յԱնտիոք, եւ ամենայն ինչք առան յաւարի: 36 Յայնժամ խնդրեցի յԱստուծոյ զբժշկութիւն վիրացս, եւ ուխտեցի ասելով. եթէ շնորհեսցես ինձ կեանս, ոչ գանձեցից գանձս անցաւորս, այլ հետ ընթացայց գիտութեան գանձուց, որպէս ասէ. ընկալարու՛մ զիտրատ եւ մի՛ գարծաթ. զգիտութիւն առաւել քան զոսկի՞: 37 Եւ պարգեւեաց Աստուած զխնդրուածս իմ. գնացի ողջացեալ 'ի քաղաքն Երուսաղէմ. եւ անտի յԱղեքսանդրիայ, եւ անտի 'ի Հռովմ, եւ կացեալ ժամանակս, դարձայ 'ի Կոստանդնուպաւլիս. եւ գտի վարդապետ Աթենա իմաստասիրաց քաղաքին, այր երեւելի եւ կացի առ նա յուսման ամս ոչ սակաւ: 38 Եւ կատարեալ իմաստութեամբ դարձայ 'ի տեղիս: 39 Եւ սկսայ վարդապետել եւ ուսուցանել: 40 Եւ յետ սակաւ ամաց վախճանեցաւ վարդապետն. եւ ոչ զոք գտեալ համագունակ յաշակերտացն հրամանաւ թագաւորին եւ իշխանացն առաքե-

ցին հրաւիրակս, զի գնացեալ նստցի յաթոռն: 41 Եւ նա ոչ առ յանձն ասելով. թէ՛ ես ուխտեալ եմ երկնաւոր թագաւորին ոչ հեռանալ 'ի տեղւոջս: 42 Եւ այնուհետեւ գային առ նա անտի յուսումն յամենայն աշխարհաց առ ծովածաւալ գիտութիւն:

43 Եւ ես տրուպս 'ի Հայաստանեաց ուսայ 'ի նմանէ զհզաւր արուեստս զայս, որ թագաւորաց է ցանկալի եւ բերի յաշխարհն մեր, առանց ուրուք լինելով ձեռնտու, միայն ջանիւ աւգնականութեամբն Աստուծոյ եւ աղաւթիւք սուրբ Լուսաւորչին. թէպէտ եւ ոչ ոք եղեւ շնորհակալ իմոց աշխատութեանս. եւ ոչ սիրեն Հայքս իմաստ կամ գիտութիւն, այլ ծոյլք են եւ ձանձրացողք: 44 Զի իբրեւ եկի 'ի Հայս, բազումք եկին առ իս յուսումն եւ սուղ ինչ խելամտեալ՝ ոչ մնացին կատարման արուեստիս. թողին զիս եւ մեկուսացան. եւ սկսան ուսուցանել զոր ոչն գիտէին, եւ ոչ էին հասու: 45 Կեղծաւորք եւ սնափառք, ցուցանել կերպարանս գիտութեան եւ կոչիլ 'ի մարդկանէ ուրբի: 46 Եւ ասեն 'ի վերայ իմ պարսաւանս, որք յինքենէն յերկրեալք: 47 Եւ ես ոչ թէ զի ունէի չարութիւն իբրեւ գնոսա, 'ի վարդապետել եւ յուսուցանել. բայց զմտաւ ածեմ զտէրունական բանն, որ ասէ. իմ է վրէժխնդրութիւն, եւ ես հատուցիցէ: 48 Եւ դարձեալ թէ՛ արկ զոսկիմ իմ 'ի սեղանաւորս, եւ ես եկեալ տոկոսիւմ պահանջեմ: 49 Ապա ոչ արգելից յումեքէ որք կամէին ուսանել: 50 Եւ զայս անմահ թողում ձեզ, վարդապետք ուսումնասիրաց եւ փափաքողաց, մի՛ արգելէք. եւ Քրիստոս, որ ձրի շնորհատու է, առնուք զհատուցումն. եւ Քրիստոսի փառք այժմ...

« Եւս. Բ 10

բ Հուս. ԺԲ 19
գ Տե՛ս Մարթ. ԻԵ 27, Գու. ԺԲ 23: